

УДК 340

О.В. Кривов'яз
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави та права
Університет економіки та права «КРОК»

Шляхи забезпечення правопорядку в сучасній Україні

У статті досліджено сучасний стан правопорядку в Україні та шляхи його забезпечення.
Ключові слова: правопорядок, забезпечення правопорядку, методи забезпечення правопорядку

О.В. Кривовяз
кандидат юридических наук,
доцент кафедры теории и истории государства и права
Университет экономики и права «КРОК»

Пути обеспечения правопорядка в современной Украине

В статье исследовано современное состояние правопорядка в Украине и пути его обеспечения.
Ключевые слова: правопорядок, обеспечения правопорядка, методы обеспечения правопорядка

O. Kryvoviaz
*Ph.D., Assistant Professor of Theory and History
of State and Law Department,
«KROK» University*

Law enforcement ways in modern Ukraine

The current state of law enforcement and its guarantee in modern Ukraine are explored in the article.
Keywords: Law and Order, the enforcement of Law and Order, the methods of enforcement of Law and Order.

Постановка проблеми

У зв'язку з останніми подіями в Україні – Революція Гідності, збройна агресія зі сторони Російської Федерації та інші перетворення в державі – проблема забезпечення правопорядку надзвичайно актуальна. Правопорядок стає більш вразливим, залежним від великої кількості різноманітних факторів і чинників. Тож має бути осмисленим в контексті наявних і майбутніх трансформацій. Це свідчить про те, що без ефективного забезпечення правопорядку позитивні зміни в країні неможливі. В цій ситуації здатність зміцнити державу за допомогою різних форм та методів забезпечення правопорядку, імовірно, буде визначальною в стратегії становлення та збереження української державності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам правопорядку, формам та методам його забезпечення присвячені роботи численних іноземних і вітчизняних науковців. Серед них слід відзначити В. Авер'янова, О. Андрійко, О. Бандурки, Ю. Битяка, В. Гарашука, І. Голосніченка, Є. Додіна, С. Ківалова, Т. Коломоець, В. Колпакова, А. Комзюка, А. Крижанівського, Н. Нижник, М. Орзіха, В. Погорілка, П. Рабиновича, А. Селіванова, В. Сіренка, О. Скакун, М. Тищенко, О. Фрицького, В. Цветкова, В. Шаповала, Ю. Шемшученка, Х. Ярмакі та інших [3, 6, 10]. Аналіз наукових робіт зазначених авторів свідчить про відсутність об'єктивної оцінки сучасного стану правопорядку в Україні. Крім того, науковцями не приділено достатньої уваги процесу забезпечення правопорядку в Україні.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Останні події в Україні демонструють хиткість і нестабільність правопорядку, його залежність від внутрішніх і зовнішніх чинників. Наслідки подій 2014 року змушують звернути особливу увагу на проблему забезпечення правопорядку, зокрема на вдосконалення форм та методів забезпечення правопорядку в сучасній

Україні. Але демократизація життя українського суспільства, необхідність вирішення завдань щодо побудови в нашій країні правової європейської держави свідчать про важливість подальшого аналізу проблем правопорядку та його ефективного забезпечення.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження питання правопорядку та ефективних шляхів його забезпечення в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Україна, громадяни якої під час Революції Гідності продемонстрували всьому світові бажання жити в демократичній та багатій державі, має все для того, щоб реалізувати свої прагнення. Одним із феноменів Революції Гідності стало прагнення Майдану відбудувати нову систему взаємодії суспільства і влади, що є з-поміж інших позитивним фактором ефективного забезпечення правопорядку.

У навчальних посібниках з теорії держави та права поняття «правопорядок» визначається як стан (режим) правової упорядкованості (урегульованості і погодженості) системи суспільних відносин, що настає в умовах реалізації законності. Наприклад, А. Крижанівський визначає правопорядок як форму самоорганізації суспільства і його складових, яка виявляється у реальному втіленні в повсякденне життя цінностей, принципів і приписів права [5]. Енциклопедичні видання визначають правопорядок як одну зі складових частин громадського порядку, що настає в результаті реалізації різних видів соціальних норм, які регулюють різноманітні сфери суспільного життя й різняться між собою характером і способом впливу на поведінку людей (звичаї, норми моралі, правила діяльності громадських організацій тощо). Вказується, що правопорядок регламентується правовими нормами, які прийняті у передбаченому в даній державі порядку [2]. При цьому кожна країна формує свій правопорядок, а необхідність його формування і вдосконалення обумов-

люється двома зустрічними інтересами – громадянського суспільства і держави, її основними законами і тенденціями розвитку.

Отже, правопорядок є нічим іншим, як системою реалізації законодавчих норм, що змушують громадян та державу взаємодіяти між собою з метою збереження й відтворення суспільного життя. І коли відбувається збій у цій системі в бік одного із суб'єктів забезпечення правопорядку, можна зазначити зниження рівня правопорядку. Використання правових та неправових важелів регулювання соціально-політичного та економічного життя зміцнює та піднімає рівень правопорядку в державі. Зміст правопорядку становить впорядкованість суспільних відносин, що виражається в правомірній поведінці їхніх учасників. Під забезпеченням правопорядку слід розуміти систему умов, заходів та засобів, за допомогою яких суб'єкти правопорядку здійснюють необхідний вплив на суспільні відносини в сфері правопорядку.

Ефективне забезпечення правопорядку вимагає концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-правових засад функціонування державних органів у даній сфері, зокрема гуманізацію їх діяльності та підвищення авторитету, побудову відносин між державними органами та суспільством на засадах партнерства, удосконалення форм і засобів забезпечення правопорядку тощо.

Керування державою здійснюється за допомогою різноманітних методів і засобів – економічних, політичних, ідеологічних, організаційних, правових. На слушну думку М. Матузова, об'єктивна необхідність законності та правопорядку в сучасних умовах пояснюється тим, що без них є неможливим вирішення питань, які є вкрай важливими для суспільства. До них віднесено: успішне проведення курсу економічних реформ, становлення ринкових відносин, розвиток виробництва; побудова громадянського суспільства та правової держави; ефективне функціонування інститутів демократії, політичної системи;

реалізація прав і свобод людини, упорядкування гарантій щодо них; чітка робота державного апарату, усіх його складових, органів, структур, посадових осіб; боротьба зі злочинністю, корупцією, правовим безладдям, тероризмом; забезпечення правотворчого, правозастосовного, а у більш широкому плані – управлінського процесу; формування політико-правової культури та підвищення правосвідомості особистості та усього суспільства [7]. Усі ці питання, безперечно, є вкрай актуальними і для України.

Перші кроки на шляху встановлення належного рівня правопорядку в Україні вже зроблено. По-перше, на законодавчому рівні, а саме в ст. 1 Конституції України закріплено, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У статті 5 Конституції України закріплено поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ [4].

В Україні існує та функціонує механізм правової держави. Слід зазначити, що державний механізм діє та розвивається не ізольовано від інститутів громадянського суспільства. Його взаємодія, наприклад, з органами місцевого самоврядування, які не входять до системи органів державної влади, має дві правові підстави. Вона ґрунтується на спільності завдань, які вирішуються у сфері забезпечення правопорядку, та можливості наділення органів місцевого самоврядування окремими державними повноваженнями. Причому останнім повинні бути передані матеріальні та фінансові ресурси для їх реалізації. В свою чергу, держава контролює реалізацію переданих повноважень.

Взаємодія механізму держави з місцевим самоврядуванням сприяє розширенню демократичної бази у сфері забезпечення правопорядку. Реалізації конституційного права громадян на участь в управлінні державними справами (ст. 38 Конституції України), в тому числі й у сфері забезпечення правопорядку, відповідає і курс на взаємодію державних органів із громадськими об'єднаннями громадян – громадськими організаціями, політичними партіями, профспілками, рухами тощо.

Вміння досягнути консенсусу між державною владою та громадянським суспільством призводить урешті-решт до суспільного порозуміння і злагоди, що є запорукою соціальної та економічної стабільності, піднесення суспільства й держави [1, с. 42].

Також закладено економічну основу розбудови правової держави – ринкові відносини. Зроблено перші кроки в розвитку інфраструктури ринку, закріплено гарантії приватної власності, недоторканості особи. Прийнято Цивільний, Земельний, Трудовий, Податковий, Кримінально-процесуальний, Кримінальний та інші кодекси.

Важливим кроком на шляху забезпечення правопорядку в Україні є прийняття Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року [8], оскільки саме корупція є одним із найбільш дестабілізуючих факторів правопорядку в суспільстві та державі. Вочевидь, саме результативна протидія корупції є важливим системним кроком у забезпеченні правопорядку в країні.

У свою чергу, однією з гарантій правопорядку є правоохоронна діяльність держави, а тому в законах, що регулюють дану діяльність, пріоритетними є забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Окрім цього, в Україні здійснюються заходи щодо проведення реформ судової, пенсійної, правоохоронної систем.

Все вище сказане свідчить про те, що Україна впевнено просувається шляхом побудови правової держави та громадянського суспільства, а діяльність її державних і недержавних органів, посадових осіб

та окремих громадян спрямована на забезпечення правопорядку.

Однак, незважаючи на отримані результати, на шляху побудови правової держави та встановлення належного рівня правопорядку ще багато чого належить зробити. Вирішення проблеми вдосконалення та зміцнення правопорядку в Україні має складний і багатогранний характер, що визначає необхідність використання комплексних заходів. Для цього потрібна клопітка і тривала робота, яка охоплює сфери економічного, політичного, правового і культурного життя суспільства.

Шляхи ефективного забезпечення правопорядку повинні відповідати вимогам конкретності, не мати абстрактного характеру, і перелік цих вимог по суті не може бути вичерпним. Дотримання вказаних вимог, взаємообумовленість елементів системи забезпечення правопорядку дає можливість висвітлити способи покращення процесу забезпечення правопорядку в пропозиціях про вдосконалення законодавства щодо:

- суб'єктів забезпечення правопорядку;
- форм і методів забезпечення правопорядку.

Зміни щодо суб'єктів забезпечення правопорядку безпосередньо пов'язані з кадровими та функціональними умовами. Наприклад, у межах реформування правоохоронних систем здійснено скорочення кількості працівників. Діяльність правоохоронних органів у сфері забезпечення правопорядку не є достатньо ефективною. Для виправлення даної ситуації слід налагодити тісну взаємодію з інститутами громадянського суспільства, зокрема з громадськими організаціями, діяльність яких безпосередньо спрямована на забезпечення правопорядку, засобами масової інформації, звичайними громадянами, які своєю правомірною поведінкою сприяють підтримці правопорядку, та органами місцевого самоврядування, компетенція яких пов'язана із забезпеченням правопорядку. Діяльність інститутів громадянського суспільства у сфері забезпечення правопорядку повинна мати переважно профілактичний характер.

Щодо правових форм забезпечення правопорядку, то найчастіше державні органи забезпечення правопорядку в своїй службовій діяльності використовують правоохоронну та правоустановчу (виконавчу) форми, дещо менше – контрольно-наглядову форму. Серед організаційних форм найчастіше використовується організаційно-виховна. У свою чергу, для забезпечення правопорядку інститутам громадянського суспільства та звичайним громадянам доцільно використовувати такі правові форми діяльності як правовиконавча (правозастосовна) та контрольна і, відповідно, такі організаційні форми – організаційно-ідеологічна (інформаційна) та організаційно-контролююча. Отже можна зробити висновок, що основним способом забезпечення правопорядку з боку інститутів громадянського суспільства, на думку самих громадян, є дотримання та не порушення законів, а також здійснення контролю за діяльністю державних органів у цій сфері.

Правові форми та методи забезпечення правопорядку взаємообумовлені з такими факторами ефективності, як якість правозастосовної діяльності та якість законодавства. Неефективність забезпечення правопорядку може бути спричинена або невиконанням правозастосовних норм права, або неналежним їх виконанням. Якщо говорити про удосконалення законодавства як умову ефективності системи забезпечення правопорядку, то важливо наголосити, що сьогодні в Україні прийнято великий масив нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення правопорядку. Тим не менше регулювання питань забезпечення правопорядку здійснюється неефективно, фрагментарно, на рівні неузгоджених між собою правових актів.

Існує необхідність у прийнятті Закону, що регламентував би участь інститутів громадянського суспільства у забезпеченні правопорядку. Доцільно також прийняти комплексний нормативно-правовий акт «Про державну політику в сфері забезпечення правопорядку», в якому мають бути відображені офіційні погляди щодо мети та державної стратегії у сфері забезпечен-

ня правопорядку, його легальна дефініція, сформульовані важливі напрями та принципи державної політики, визначені правові, інституційні, інструментальні аспекти. Даний нормативний документ повинен бути ядром в реалізації такого напрямку діяльності як забезпечення правопорядку, основою для розробки конкретних програм і організаційних документів у сфері ефективного забезпечення правопорядку в Україні.

На основі цих нормативно-правових актів обласні та районні адміністрації зможуть видавати власні нормативно-правові акти, зокрема розробляти комплексні плани та програми забезпечення правопорядку, що регулюватимуть відповідний процес на місцях. Забезпечення правопорядку на основі цих документів має проводитися систематично і планомірно, містити заходи організаційного, економічного, виховного і правового, наукового характеру, бути нерозривно пов'язаним з державними планами економічного і соціального розвитку області, міста, району.

Комплексний план забезпечення правопорядку має охоплювати наступне коло питань:

- оцінка стану злочинності в області, місті, районі;
- основні організаційні заходи з профілактики правопорушень і зміцнення правопорядку;
- заходи щодо підвищення ролі громадськості у забезпеченні правопорядку;
- заходи виховної та культурно-масової роботи, організації дозвілля населення за місцем проживання;
- заходи з профілактики окремих видів правопорушень та інших антигромадських проявів;
- організація правового виховання населення;
- заходи контролю за виконанням плану забезпечення правопорядку.

На основі цього виробляються головні напрями забезпечення правопорядку, ставляться завдання перед відомствами та організаціями щодо розв'язання найбільш актуальних питань попередження порушень правопорядку. Комплексні плани за-

безпечення правопорядку повинні стати складовою частиною планів з соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень і всієї держави.

Варто наголосити, що громадські організації можуть здійснювати контроль не лише за громадським порядком. Їхній вплив має поширюватися і на діяльність посадових осіб. Різного роду перевірки та обстеження, обговорення на зборах і нарадах звітів посадових осіб, рейди та огляди, виступи в пресі та по радіо з критикою недоліків – усе це методи громадського контролю, що мають на меті попередження порушень законності з боку посадових осіб і забезпечення правопорядку. Тобто, для зміцнення правопорядку необхідне налагодження загального, універсального і всеосяжного взаємоконтролю з боку держави та громадян за виконанням законів, за станом законності й правопорядку в країні. Особливо це стосується тих ланок державного апарату, які повинні безпосередньо забезпечувати правопорядок.

Для забезпечення правопорядку, крім законодавчих заходів, необхідно зосередити увагу на правовому вихованні громадян, державних службовців і професійних юристів. Щодо підготовки юристів, то потрібно з початкового етапу навчання спеціалізувати студентів за одним певним напрямом юриспруденції. Це спричинене значним ускладненням системи права і різким зростанням правових норм, які необхідно знати в кожній конкретній галузі. Тільки це дасть змогу підготувати дійсно грамотного фахівця у своїй галузі знань.

Останніми роками помітно зросла увага вчених-юристів до питань правового інформування різних категорій населення. Через юридичну необізнаність громадян значно знижується попереджувальна сила закону, утруднюється своєчасне вирішення питань, які зачіпають права та інтереси громадян, породжуються зайві звернення до різних установ та організацій, фіксується значний потік скарг і заяв до вищих інстанцій. Сьогодні необхідно вжити заходів, щоб навчити громадян користуватися законами, захищати своє право та інтереси, вести боротьбу з правопорушеннями

і виконувати покладені обов'язки у сфері забезпечення правопорядку; виховати у населення країни глибоку повагу до законів.

Величезне значення має правова освіта журналістів, статті та репортажі яких часто відрізняються грубою правовою необізнаністю, формують у населення помилкове ставлення до тієї чи іншої ситуації. Необхідно навчати журналістів основам права та забезпечити отримання ними необхідних правових знань. Тільки в цьому випадку правова інформація не буде спотворюватися в їхніх репортажах до невпізнання.

У поширенні правових знань, юридичному вихованні громадян значна роль відводиться юридичній літературі та, перш за все, спеціалізованим юридичним виданням. Ураховуючи їхню значиму функцію правової пропаганди серед населення, з боку держави, на наш погляд, необхідна низка заходів, які сприяли б збільшенню кількості та якості подібних видань.

Висновки

Отже правопорядок – є юридичним підсумком, якого прагне і держава, і суспільство. З кожним новим етапом розвитку суспільства, з розширенням демократичних начал та активізації особистісного фактора зростає необхідність у стабілізації, врегулюванні та гарантованості зв'язків та відносин. Ця обставина породжує стійку тенденцію до систематичного зміцнення правопорядку. Забезпечення правопорядку не відбувається стихійно. Це доволі складний процес, який потребує спільних зусиль з боку держави та громадянського суспільства. Встановлення належного рівня правопорядку в правовій державі можливе лише за наявності розвиненої, чітко функціонуючої правової системи суспільства. Для забезпечення правопорядку потрібно налагодження загального, універсального контролю як з боку держави, так і суспільства та громадян за виконанням законів, станом законності та правопорядку в Україні. Особливо це стосується тих ланок державного апарату, які покликані безпосередньо забезпечувати правопоря-

док. Однак забезпечувати правопорядок слід починати із себе. Правопорядок починається з кожного. Насамперед це рівень правової свідомості (правові знання, ставлення до правових цінностей, правові навички та уміння, стереотипи правової поведінки). Те, як кожний ставиться до держави, її законів, суспільства та право-

порядку, їй формує загальний стан правопорядку в суспільстві та державі. Таким чином, проблема забезпечення правопорядку має комплексний характер, пов'язана з багатьма явищами і процесами соціального життя і може бути успішно вирішена тільки в контексті загальної стабілізації в країні.

Література

1. Актуальні проблеми теорії держави та права: [навчальний посібник] / [Є.В. Білозьоров, Є.О. Гіда, А.М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є.О. Гіди. – К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2010. – 260 с.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
3. Казаков В. Н. Правопорядок: некоторые аспекты // Право и образование. – 2002. – № 4. – С. 87-94.
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. – № 254 к/96-ВР. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> – Заголовок з екрана.
5. Крижанівський А. Ф. Правопорядок як соціально-правовий феномен // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – О., 2005. – Т. 4. – С. 46-54.
6. Крижанівський А. Ф. Феноменологія правопорядку: поняття, виміри, типологія. – О.: Фенікс, 2006. – 196 с.
7. Матузев Н.И. Общая концепция и основные приоритеты российской правовой политики // Правовая политика и правовая жизнь. 2000. – №1 – С. 27-43
8. Про запобігання корупції від 14.10.2010 №1700-VII / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> – Заголовок з екрана.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
10. Тагиев А. С. Некоторые актуальные проблемы законности и правопорядка в современной правовой науке // Право и политика. – 2001. – № 8. – С. 8-13